

Date: 27th June-2025

XALQ MAQOLLARI TARBIYA VOSITASI SIFATIDA.

Rajabova Umidaxon Ulug'bekovna

Osiyo Xalqaro Universiteti "Pedagogika" yo'nalishi

MM2-P24 guruhi 1 kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu tadqiqot ishida xalq maqollarining tarbiya vositasi sifatidagi o'rni va ahamiyati chuqur o'rganilgan. O'zbek xalq ijodiyotida maqollar asrlar davomida og'zaki tarzda shakllanib, avloddan-avlodga o'tib kelayotgan bebaho ma'naviy boylik hisoblanadi. Ular orqali insoniylik, mehnatsevarlik, adolatparvarlik, halollik, sabr-toqat, ota-onaga hurmat, kattalarga ehtirom kabi ko'plab tarbiyaviy qadriyatlar yosh avlod ongiga singdiriladi. Tadqiqotda maqollarning mazmun-mohiyati, ularning axloqiy, estetik va ijtimoiy tarbiya jarayonidagi tutgan o'rni adabiy, pedagogik va psixologik manbalar asosida tahlil etilgan. Ayniqsa, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Ma'naviyat va ma'rifat" sohasidagi islohotlari, "Yangi O'zbekiston" g'oyasi doirasida ma'naviy-tarbiyaviy ishlarning kuchaytirilayotgani fonida xalq maqollaridan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Ishda akademik A.Qayumov, H.T. Doniyorov, M. Xudoyqulov kabi olimlarning asarlariga, shuningdek, "O'zbek xalq maqollari" to'plamlariga tayangan holda maqollarning bolalar tarbiyasidagi ko'p qirrali ta'siri yoritib berilgan. Shu orqali xalq og'zaki ijodi vositalari maktabgacha va maktab ta'lim tizimida ma'naviy tarbiya vositasi sifatida ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: Maqollar, tarbiya, xalq ijodi, ma'naviyat, odob, axloq, qadriyat, pedagogika, maktab, oila, yoshlar, Vatan, mehnat, halollik, hurmat, estetik tarbiya, xalq donishmandligi, shaxsiy mas'uliyat, milliy g'urur, vatanparvarlik.

O'zbek xalqining ko'p asrlik og'zaki ijodiy merosi orasida maqollar alohida o'rin egallaydi. Maqollar xalq donishmandligi, hayotiy tajribasi va ijtimoiy qadriyatlarining ifodasidir. Ular avloddan-avlodga og'zaki tarzda o'tib, har bir davr, har bir millat, har bir ijtimoiy qatlam vakiliga ta'sir o'tkazgan. O'zbek xalq maqollari nafaqat so'z san'atining namunasi, balki teran tarbiyaviy mazmunga ega bo'lgan muhim vosita hisoblanadi. Ular orqali yosh avlodga ezgulik, odob-axloq, mehnatsevarlik, halollik, to'g'rilik, insonparvarlik, kattalarga hurmat va kichiklarga mehr kabi tushunchalar singdiriladi. Shu ma'noda, xalq maqollarini nafaqat adabiy til boyligi, balki pedagogik vosita sifatida o'rganish va amalda qo'llash muhim masala bo'lib qolmoqda.

O'zbekistonda so'nggi yillarda ma'naviyat va tarbiya sohasiga e'tibor kuchaytirilgan. Prezidentimizning "Yangi O'zbekiston" g'oyasi asosida olib borilayotgan islohotlarda yosh avlodni sog'lom, ma'naviy yetuk, Vatanga sadoqatli etib tarbiyalash ustuvor vazifa etib belgilanmoqda. Bu borada xalq og'zaki ijodi, xususan, maqollardan tarbiya jarayonida foydalanish ehtiyoji ortib bormoqda. Maqollarni maktabgacha ta'lim, umumiy o'rta ta'lim va oliy ta'lim bosqichlarida tarbiyaviy vosita sifatida tatbiq etish zaruriyati kundan-kunga oshmoqda.

Date: 27th June-2025

Xalq maqollarining tarbiyaviy ahamiyati haqida soʻz yuritishda, avvalo, ularning mazmun-mohiyatini tahlil qilish lozim. Maqollar qisqa, loʻnda va obrazli shaklda muayyan fikrni ifodalab, tinglovchiga chuqur hayotiy saboq beradi. Masalan, “Yaxshilik qil, daraksiz qolmas” degan maqolda insoniylik va ezgulik gʻoyasi mujassam. “Mehnat qilgan toʻq yashar” degani esa yoshlarni mehnatsevarlikka chorlaydi. Bu kabi maqollar bolalar va oʻsmirlarda ijobiy xarakter, qatʼiyat, halollik, fidoyilik kabi sifatlarning shakllanishiga koʻmaklashadi.

Oʻzbek xalq maqollari odob-axloq, oila tarbiyasi, mehnat, bilim, doʻstlik, Vatanni sevis, sabr-toqat kabi turli tarbiya yoʻnalishlarini qamrab olgan. “Ota-onaga hurmat – farzandga baxt” degan maqol orqali oiladagi hurmat muqaddasligi ulugʻlanadi. Bu nafaqat oilaviy munosabatlarga, balki jamiyatdagi ijtimoiy aloqalarga ham taʼsir koʻrsatadi. Oʻzbek xalqining odob-axloq normalari, qadriyatlari asrlar davomida shu kabi maqollar vositasida shakllanib, mustahkamlanib kelgan.

Maqollar pedagogik jarayonda keng qoʻllanilishi mumkin. Taʼlim-tarbiya muassasalarida dars jarayonida, tarbiyaviy soatlarda, ochiq muloqotlarda, tarbiyaviy tadbirlarda ularning maqsadga muvofiq foydalanilishi taʼsirchanlikni kuchaytiradi. Maqollar bolalar eʼtiborini tortadigan obrazli, qisqa shaklda boʻlgani uchun ular eslab qolish, tushunish va xulosa chiqarishga oson imkon yaratadi. “Bir kunlik gʻam – bir oylik darsdan afzal” degan maqol yoshlarni sabrli, irodali boʻlishga undaydi. Tarbiyachi va pedagoglar uchun esa bu xalq donishmandligi bilan boyitilgan vosita sifatida xizmat qiladi.

Taniqli olim A.Qayumov oʻzining “Oʻzbek xalq maqollarining ijtimoiy mohiyati” asarida maqollarni xalq hayotining aksi deb ataydi. U maqollarni “xalq donishmandligining ifodasi, tajribaning sinovidan oʻtgan hayotiy saboq” deb taʼriflaydi. Bu fikrlar zahirida xalq maqollarining tarbiyaviy, axloqiy va maʼnaviy ahamiyati chuqur oʻrin olgan. Maqollar bolaga oddiy misol emas, balki oʻz hayotiy yoʻlini tanlashda yoʻl-yoʻriq koʻrsatadigan qadimiy yoʻlkoʻrsatkichdir.

Shuningdek, professor H.T. Doniyorov xalq ogʻzaki ijodini xalq pedagogikasi bilan chambarchas bogʻlaydi. Uning fikricha, xalq pedagogikasining asosiy vositalaridan biri – bu maqollardir. Doniyorov xalq maqollarida mavjud tarbiyaviy gʻoyalarni tahlil qilarkan, ularning bolalar tarbiyasida hal qiluvchi rol oʻynashini qayd etadi.

Xulosa

Xalq maqollari oʻzbek milliy maʼnaviyatining asosi, xalq tafakkurining mazmunli ifodasi, yosh avlod tarbiyasining beqiyos vositasi hisoblanadi. Maqollar orqali asrlar davomida shakllangan axloqiy, estetik, ijtimoiy va vatanparvarlik gʻoyalari zamonaviy tarbiya tizimida ham oʻz dolzarbligini yoʻqotmayapti. Ular tarbiyachi, ustoz va ota-onalarga bolalarda ezgulik, halollik, mehr, mehnatsevarlik, odob va masʼuliyat tuygʻularini singdirishda kuchli madad beradi. Xalq maqollari obrazli, qisqa va mazmunli shaklda boʻlgani sababli tarbiya jarayonida oʻziga xos taʼsirchanlik kuchiga ega boʻlib, har bir yosh toifasiga maqsadli yoʻnaltirish mumkin boʻlgan vositadir. Maktabgacha taʼlimdan tortib oliy taʼlimgacha boʻlgan barcha bosqichlarda xalq maqollaridan foydalanish, ularni pedagogik metodikaga uygʻunlashtirish orqali maʼnaviy yetuk, ongli, masʼuliyatli, milliy

Date: 27th June-2025

qadriyatlarga hurmat bilan qaraydigan avlodni shakllantirish mumkin. Shu bois, xalq maqollarini tarbiya vositasi sifatida ilmiy asosda o'rganish, ularni amaliyotga tatbiq etish, tarbiyaviy faoliyatning ajralmas qismiga aylantirish zarur. Bugungi kunda mamlakatimizda olib borilayotgan ma'naviy-ma'rifiy siyosat ana shu xalq donishmandligi va og'zaki ijodi boyligiga asoslangan holda barpo etilmoqda. Maqollarni farzandlarimizning qalbiga singdirish orqali biz ularni sog'lom fikrlovchi, fidoyi va ma'rifatli shaxslar etib tarbiyalash yo'lida muhim qadamlardan birini tashlaymiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Qayumov A. *O'zbek xalq maqollarining ijtimoiy mohiyati*. — Toshkent: Fan nashriyoti, 1980.
2. Doniyorov H.T. *Xalq pedagogikasining nazariy asoslari*. — Toshkent: O'qituvchi, 1993.
3. Xudoyqulov M. *Xalq og'zaki ijodi va bolalar tarbiyasi*. — Toshkent: O'zMU nashriyoti, 2014.
4. *O'zbek xalq maqollari* (to'plam). — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 2017.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqlari va qarorlari. — Rasmiy veb sayt: www.president.uz (Ma'naviy-ma'rifiy islohotlarga doir chiqishlar, 2020–2024 yillar).
6. *Ma'naviyat asoslari: O'quv qo'llanma / Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun*. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. *Milliy tarbiya konsepsiyasi asosida metodik qo'llanma*. — Toshkent: 2022.
8. Xudoyorov A., Usmonov B. *Tarbiya nazariyasi va metodikasi*. — Toshkent: O'qituvchi, 2005.
9. Usmonxo'jayev A. *Maqollar – ma'naviyat mezonlari*. — Toshkent: Sharq nashriyoti, 2019.
10. O'zbekiston Milliy ensiklopediyasi. — Toshkent: Davlat ilmiy nashriyoti, 2002–2020 yillar, turli jildlar.

